

FALSAFANING INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI

Yoqubova Muhsina va O'rozova Umida

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Filologiya fakulteti Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi 1-kurs 104-guruh talabalari

Annotatsiya: *Falsafa insonlar dunyoni din yoki hokimiyatni qabul qilish orqali emas, balki aql bilan tushunishga harakat qilganida boshlanadi. Ko'pchiligimizning kundalik hayotimiz bizni band qiladigan va chalg'itadigan narsalarga to'la. Ammo vaqti-vaqti bilan biz orqaga chekinib, hayotning asl ma'nosi haqida o'ylashni boshlaymiz. Shunda, odatda so'ramaydigan asosiy savollarni o'ylab ko'ramiz. Bu hayotning istalgan jabhasiga taalluqli bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada falsafaning Shri-Lanka kontekstidagi ahamiyati muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *falsafa, ong, axloq, dialektika, hayotiy savollar, ilmiy nazariya, mantiq, qonun, hukumat, din, oila, nikoh, sanoat, biznes, ta'lim, tanqidiy fikrlash, e'tiqod.*

Falsafa qadimiy tarixga ega bo'lgan akademik intizomdir. Darhaqiqat, uning ildizlari insoniyat sivilizatsiyasining boshlanishiga borib taqaladi va biz uni dunyoda paydo bo'lgan birinchi fanlardan biri deb hisoblashimiz mumkin. Akademik intizom sifatida falsafaning ahamiyati uning asosan aqliy jarayonlarni o'rganish va tushuntirishga intilishini inobatga olish mumkin. Biroq, hozirgi jamiyat insoniyatning moddiy ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydigan fanlarga ko'proq e'tibor qaratgani sababli, falsafa o'ziga loyiq e'tiborni olmayotgan deb aytishimiz mumkin.

Shunga qaramay, zamonaviy jamiyatni kuzatganimizda, barcha moddiy yutuq va taraqqiyotga qaramay, odamlar hayotlaridan baxtli va mamnun emasliklarini ko'ramiz. Darhaqiqat, ko'p odamlar shaxsiy baxtni, balki butun jamiyatning farovonligini buzadigan jiddiy ruhiy kasalliklardan aziyat chekmoqda. Shu nuqtai nazardan, falsafani o'rganishga qaratilgan asarlar juda qadrlil. Ammo

Shri-Lanka kabi mamlakatlarda, falsafa sohasida jiddiy e'tibor yetishmasligi sababli, bunday asarlar kam uchraydi.

Falsafa – bu haqiqatni tushunish va bilim, hayot, axloq va inson tabiati haqidagi asosiy savollarga javob izlash uchun aql va mantiqni qo'llaydigan akademik intizomdir (Entoni, K.I.2014). Falsafani o'rganadigan odamlarga faylasuflar deyiladi. Asrlar davomida faylasuflar quyidagi kabi savollarga javob topishga intilganlar:

Hayotning ma'nosi va maqsadi nima?

Biz bilgan narsalarni qanday bilamiz?

Xudo mavjudmi?

Ongga ega bo'lish nimani anglatadi?

Axloqning qadriyatlari nimada?

Faylasuflar bu kabi savollarga javob izlash uchun falsafiy metoddan foydalanadilar. Ushbu metod odatda faylasuf o'z e'tiqodlarini tekshirib, ularning to'g'riligiga shubha bilan qarashdan boshlanadi. Ushbu shubha savollarni yuzaga keltiradi. Savolga javob berishdan oldin, faylasuf uni to'liq tahlil qilib, aniq va to'g'ri ta'riflanishini ta'minlaydi. Bu aniqlikka eng yaqin javobni topishga yordam beradi. So'ng, faylasuf savolga mumkin bo'lgan javoblarni taklif qilib, ularning har birini mantiqli dalillar bilan asoslaydi. Boshqa faylasuflar bu dalillarga qarshi fikrlar bildirishi mumkin. Tanqid va baho jarayoni orqali, bu "dialektika" deb nomlanadi, faylasuflar o'z e'tiqodlarining mantiqiyiligini isbotlashga va asosiy haqiqatlarni kashf etishga harakat qiladilar.

Falsafiy savollar odatda asosiy va mavhum xususiyatga ega. Falsafa asosan mulohaza orqali amalga oshiriladi va tajribaga ko'p tayanmaydi, garchi uni o'rganish metodlari tabiiy fanlarni o'rganish metodlariga o'xshash bo'lishi mumkin. Falsafiy izlanish juda qimmatli bo'lib, u faqat jasorat, kamtarlik, sabr-toqat va intizomga ega bo'lgan odamlarga mos keladi. Falsafa bilan shug'ullanish jasoratni talab qiladi, chunki tadqiqot oxirida qanday natijaga kelishini hech kim bilmaydi. Falsafa inson hayotining eng asosiy va muhim masalalari bilan shug'ullanganligi sababli, bu masalalar ko'pincha ko'pchilik tomonidan avval boshdanoq o'z-o'zidan

qabul qilinadi. Shunday qilib, haqiqiy falsafiy izlanish insonning eng chuqur e'tiqodlarini so'roq qilish yoki hatto ularni yo'q qilish imkoniyatiga ega (Barron, 2013). Bundan tashqari, falsafiy izlanish odamlarga o'zining noodatiy qarashlari yoki tanqidiy fikrlashining ommabop emasligi sababli boshqalar orasida yakkalanish xavfini tug'diradi. Faylasuf har ikki oqibatga ham tayyor bo'lishi kerak. Falsafa bilan shug'ullanish kamtarlikni talab qiladi, chunki bu jarayonda inson o'zining bilimi cheklanganligini va xatolikka yo'l qo'yish osonligini tushunishi kerak. Falsafiy izlanishni boshlash, inson o'zining barcha javoblarga ega emasligini tan olishdan boshlanadi. Shuningdek, falsafa bilan shug'ullanish sabr-toqat va intizomni talab qiladi, chunki falsafiy izlanish uzoq vaqt davomida qattiq mehnat qilishni talab etadi. Inson murakkab va nozik masalalar ustida ishlash uchun katta vaqt sarflashga tayyor bo'lishi kerak.

Falsafani o'rganmaslikni afzal ko'ruvchilar ko'pincha falsafiy savollar ustida o'ylash bosh og'rig'ini keltirib chiqarishini aytishadi. Bu qochib bo'lmaydigan holat. Agar javoblar juda oson tuyulsa, bu ehtimol yuzaki izlanishning belgisi. Falsafa bilan shug'ullanish azob-uqubatni qabul qilishni talab qiladi, chunki haqiqatni izlash hech qachon oson emas; har bir qadam mashaqqatli mehnat orqali qo'lga kiritiladi. Bu jarayonda shaxsiy kamchiliklarni to'g'rilash uchun boshqa faylasuflarning tanqidiy fikrlari muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Falsafani o'rganish odamlar o'z e'tiqodlarini aniqlashtirishga yordam beradi va ularni asosiy hayotiy savollar ustida o'ylashga undaydi. Falsafa tarixidagi buyuk faylasuflarni o'rganish orqali inson ularning fikrlari nega shunday bo'lganini va bu fikrlarning o'z hayotidagi ahamiyatini tushunishi mumkin. Ba'zi odamlar buyuk faylasuflarning asarlarini, ayniqsa yaxshi yozuvchi bo'lganlarini o'qishdan zavqlanishadi.

Falsafaning ilm-fan bilan aloqasi murakkab, chunki nazariy olimlar qilayotgan ishning ko'p qismini falsafa deb atash mumkin. Ilmiy nazariyalarni "isbotlash" atamasi matematikaga va mantiqqa xos bo'lsa-da, olimlar nazariyalarni faqat dalillar bilan tasdiqlaydilar. Ular gipotezalari haqiqat bo'lsa, ma'lum sharoitlarda nima sodir bo'lishini oldindan aytib beradilar (Humphreys P., 2016).

Mantiq va falsafa o'rtasidagi bog'liqlik ham uzoq muddatli munozaralarga sabab bo'lgan. Ba'zilar mantiqni falsafaning bir turi deb bilishadi, boshqalar esa mantiqni falsafada qo'llaniladigan vosita deb hisoblashadi. Mantiq ob'ektiv haqiqatga yo'l ochadi degan fikr keng tarqalgan bo'lsa-da, bu masala ko'pincha shaxsiy qarashlarga bog'liq.

Mantiq va falsafa o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish uchun, har birining nimani o'rgatishini bilish muhim. Mantiq mulohazalarni, falsafa esa umumiy muammolarni o'rganadi. Ikkala soha ham mulohazalardan foydalanadi, biroq mantiqdagi mulohaza qoidalari ba'zida falsafadagi qoidalardan mustaqil bo'lishi mumkin. Mantiqda xulosalar qanchalik to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi uchun aniq shakllar mavjud bo'lsa, falsafada bu jarayon ko'proq erkin bo'ladi.

Falsafa va mantiq o'rtasidagi munosabat asosan bog'liqlikka asoslanadi. Falsafa o'z da'volarining to'g'ri bo'lishi uchun mantiqqa tayanadi, biroq aniq bir mantiqiy tizimga bog'liq emas. Mantiqsiz falsafiy muammolarga to'g'ri yechim topishning imkoni yo'q.

Falsafada o'rganilgan ko'plab bilimlar deyarli har qanday sohada qo'llanilishi mumkin. Bu falsafaning ko'plab mavzularni qamrab olgani va uning usullari turli sohalarda qo'llanishi mumkinligi bilan bog'liq. Quyida falsafaning inson hayotidagi asosiy yutuqlari keltirilgan:

1. Umumiy muammoni hal qilish

Falsafani o'rganish, boshqa hech bir faoliyat kabi, insonning muammoni hal qilish qobiliyatini oshiradi. U tushunchalar, ta'riflar, dalillar va muammolarni tahlil qilishga yordam beradi. Shuningdek, fikr va masalalarni tartibga solish, qiymat masalalarini hal qilish va katta hajmdagi ma'lumotdan asosiy jihatlarni ajratib olish qobiliyatini oshiradi. Falsafa qarama-qarshi nuqtai nazarlarni farqlash, umumiy asoslarni topish va turli qarashlarni yagona bir tizimga birlashtirishga yordam beradi.

2. Muloqot qobiliyatlari

Falsafa ifoda va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishda o'ziga xos hissa qo'shadi. U fikrlarni yaxshi tashkil etilgan, tizimli dalillar orqali ifodalash qobiliyatini

oshiradi. Bu o'z qarashlarini ifodalashni, murakkab materiallarni tushuntirishni va noaniqliklarni yozma va og'zaki nutqdan yo'q qilishni o'rgatadi. Bu qobiliyatlar boshqa sohalarda kamroq qo'llaniladi yoki deyarli ishlatilmaydi.

Falsafaning hayotda, ayniqsa, muammo hal qilish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni beqiyos. Falsafiy yondashuv insoniyatning murakkab masalalarni aniqlashtirish, tushunish va hal qilishda qulay vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, uni o'rganish nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki jamiyatdagi umumiy farovonlikka hissa qo'shadi.

Falsafa kundalik hayotimizga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Biz gaplashayotgan tilning o'zida falsafiy tasniflardan foydalaniladi. Masalan, ot va fe'l tasniflari narsalar va harakatlar orasidagi farqni anglatadi. Agar bu farq nimadan iborat ekanligini so'rasak, falsafiy tadqiqot boshlaymiz.

Jamiyatning har bir instituti – qonun, hukumat, din, oila, nikoh, sanoat, biznes yoki ta'lim – falsafiy g'oyalarga asoslangan. Falsafiy farqlar hukumatlarning qulashiga, qonunlarning tubdan o'zgarishiga va butun iqtisodiy tizimlarning transformatsiyasiga olib kelgan. Bu o'zgarishlar, odamlarning hayot qanday tartibda bo'lishi kerakligi va nima muhim, haqiqiy va ahamiyatli ekanligi haqidagi e'tiqodlariga asoslangan.

Ko'pchilik falsafaning ahamiyatiga ishonsa-da, uni muhim deb bilmaydiganlar ham bor. Shunga qaramay, falsafaning ahamiyatli ekanini tasdiqlovchi ko'plab asoslar mavjud. Falsafa nafaqat tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, balki mantiq bilimlarini oshirib, fikrlash sifatini yaxshilaydi. Falsafani o'rganish orqali odam o'z e'tiqodlarini aniqlashtirishi va muhim savollar haqida chuqur o'ylashi mumkin.

Falsafa insonni madaniyatli, intizomli va keng qamrovli shaxsga aylantiradi. Bu shaxsga katta hajmdagi bilimlarni tahlil qilish, baholash va tizimlashtirish qobiliyatini beradi. Bu insonning jamiyat a'zosi sifatida va individuallik sifatida munosib hayot kechirishi uchun muhim jihatdir.

“Ta'limsiz falsafa ko'r, falsafasiz ta'lim esa yaroqsizdir.”

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Burr, John R. va Goldinger, Milton. "Philosophy and Contemporary Issues" (7-nashr, 1996)
2. Copleston, Frederick. "A History of Philosophy" (1962)
3. Durant, Will. "The Story of Philosophy" (1964)
4. Earle, William James. "Introduction to Philosophy" (1992)
5. Hegel, G.W.F. "Lectures on the Philosophy of History" (1861)
6. Kupperman, Joel J. "Philosophy: The Fundamental Problems" (1978)
7. Rosenberg, Jay F. "The Practice of Philosophy" (1984)
8. Voltaire, Marie Arouet. "The Philosophy of History" (1766)